

Сања Г. Пантовић¹Универзитет у Новом Саду
Педагошки факултет Сомбор
Катедра за књижевности и језикКАКО ЈЕ НАСТАО МАМАЦ ДАВИДА АЛБАХАРИЈА:
ИНТЕРТЕКСТУАЛНЕ РЕЛАЦИЈЕ РОМАНА МАМАЦ
И ПИСАМА ИЗ ЛОГОРА ИЗ КЊИГЕ ЕСЕЈА ТЕРЕТ

У раду се анализирају интертекстуалне везе између романа *Мамац* (1996) Давида Албахарија и *Писама из логора*, објављених у књизи есеја *Терет* (2004). Анализиран је Албахаријев поступак при интерполирању документа у роман, при чему се појавност неестетског текста манифестује на нивоу алузије, псеудоцитата, али и експлицитне интертекстуалности. Разматраће се функција цитатности на датом примеру (аутореференцијалност), као и дијалогски однос према подтексту. Показаће се да су *Писма из логора* на битан начин утицала на формирање тематско-мотивског оквира романа *Мамац* (мотив кривице мајке, питање идентитета, архетип прогоњеног Јеврејина).

Кључне речи: интертекстуалност, јеврејска тематика, идентитет, роман, подтекст, псеудоцитатност

У роману *Мамац* Давид Албахари је покушао да „фикционализује властиту животну ситуацију” (Pantić 1999: 70), настојећи да у форми мега-пасуса споји и укрсти две животне приче: мајчину исповест снимљену на магнетофонским тракама и сопствену, ону која се назире и препознаје у исповедним пасажима наратора романа. Развијањем двеју исповести гради се сижејна раван романа коју обележава приповедање и стварање породичне митологије, при чему учестали наративни дисконтинуитети доносе краће фрагменте о самоспознаји, идентитету, езгилу, као и о језику, писању и стварању уопште.

Будући да снимљени говор мајке са траке мотивише приповедање наратора (сам наратор више пута наглашава како мајка прича „њену причу”), мајка, поред ауторског наратора, има статус и једног од приповедача у роману. Управо мајка као паралелни приповедач уводи мотив писама у мотивацијске и структурне компоненте романа. Наиме, током тонског бележења мајчине исповести, један од момената који збуњује наратора (тј. слушаоца који снима говор и касније га преслушава) јесте део када се мајка присећа свог првог мужа који је страдао у логору и алудира на преписку са њим. Након смрти мајке а пре емиграције у Канаду, наратор проналази писма која је помињала мајка, покушава да их проту-

¹ sanja_zlatkovic@yahoo.com

мачи, те она постају опсесија његове свакодневице. У оквиру нараторове ретроспективне исповести у роману *Мамац* мотив писама рецепира се као један од (ауто)фикционалних искорака, без експлицитних претензија да превлада оквира фикције и покаже се као мотив изграђен на основу постојећег документа. Присутни цитати наводних писама тада функционишу као „лажни” цитати, тј. парацитати јер нема никаквог реалног подтекста. Све до 2004. године, када Албахари објављује књигу есеја са насловом *Терети*, а један од њених поднаслова гласи *Писма из логора*. Тада постаје јасно да су писма која се више пута помињу у оквиру исповести мајке и наратора романа пресудно утицала на стварање и обликовање одређених, веома битних сегмената *Мамац*, те да отварају могућност разматрања остварених инертекстуалних релација између поменутих текстова.

Објављивањем *Писама из логора* показује се да писма која се помињу у роману представљају посебан документ породичне историје: написана су од стране првог мужа Албахаријеве мајке, који је страдао за време Другог светског рата, након што је у јесен, 1941. године, ухапшен у Београду и са осталим Јеврејима одведен у логор. О томе на који начин су откривена писма утицала на Давида Албахарија и његово стварање, нарочито на настанак романа *Мамац*, сазнајемо из уводних напомена које стоје уз *Писма из логора*:

„Не знам када сам први пут видео та писма. Када је мајка умрла, моја сестра и ја наишли смо на њих када смо сређивали мајчине ствари... Неколико година касније, када сам већ био у Канади, сетио сам се тих писама и затражио од сестре да ми их копира и пошаље. Писма су се улила у књигу коју сам тада писао, и која је добила наслов *Мамац*, али су она, чак и када је тај рукопис завршен, наставила да ме прате” (Albahari 2006: 102).

У досадашњим истраживањима наговештено је постојање својеврсне повезаности романа и *Писама из Логора*. Запажено је да би се писма могла сматрати грађом за Албахаријев роман *Мамац* (Ђорђевић 2005: 78), као и да је реч о документу и ванкњижевном тексту из којих се глосирају Албахаријеви романи из породичног циклуса и роман *Геџ и Мајер* (Radulović 2010: 121). Међутим, неопходно је на плану текстуалности осветлити комплексност литерарних поступака посредством којих су се писма на посебан начин „улила” у роман, односно на који начин је тематско-мотивски садржај писама транспонован у литерарни текст. С обзиром на то да су носећи мотиви романа, као што су питање идентитета, архетип прогоњеног Јеврејина и мотив кривице мајке, на плану интертекстуалног раслојавања, изграђени управо на основу посебних, циљно изабраних фрагмената *Писама из логора*, намеће се и питање функције коју имају интерполирани делови писама, као и њихов допринос поетичком уобличавању романа². Поред тога што је такво разматрање

2 Изразит дијалогизам са изабраним сегментима, мотивима и цитатима одређеног подтекста, показују се као један од основних литерарних поступака у изградњи Албахаријевих прозних текстова. Смисаона и алузивна ширина која се опажа током

готово неопходно за боље разумевање генезе, контекстуализацију и интерпретацију романа *Мамац*, оно може бити и од значаја за тумачења потоњих романа Давида Албахарија, посебно књига *Геџ и Мајер* (1998) и *Пијавице* (2005) у којима се као основне тематске преокупације, између осталог, издвајају питање и терет (јеврејског) идентитета.

Будући да су делови романа *Мамац* изграђени на основу *Писама из логора*, она се у овом случају могу сматрати подтекстом јер се на плану романа рефлектују као мисаона појава³. Инертекстуална повезаност⁴ та два текста остварује се посредством алузије, псеудоцитата, као и потпуних и непотпуних цитата. Сваки од ових поступака ваљано је мотивисан и смисаоно примењен, што доприноси особеном тематско-мотивском убличавању романа *Мамац*.

Ток приповедања у роману испрва обележава алузија на писма у снимљеном говору мајке, при чему је сам садржај писама мистификован:

„Два пута су га одводили: први пут у Загребу, на принудни рад, други пут у Београду, у логору. Оба пута ми је пружио руку, није ме загрлио. Рука му је исклизнула из моје, и да сам хтела, не бих успела да је задржим. Касније, на писмцету на изгужваном листу трговачке хартије, написао ми је да је почео да сања отворених очију. Сваки сан је исти, напсао је, у сваком сну ти отвараш врата а ја улазим. Та врата, знала сам, неће се никада више отворити” (Albahari 1996: 144).

У поређењу са подтекстом, прикривени или неозначени цитати из наведеног дела мајчиног говора, на плану интертекстуалности, остварују се као псеудоцитати⁵, будући да, како можемо видети из подтекста, мајка није била присутна када су супруга одвели у логор, а запис о (било каквом) сну не проналазимо ни у једном од шест писама објављених у књизи *Терети*. Овај део говора са траке изграђен је, наиме, од мреже метафора и алегорија којима се означавају ситуације и доживљаји, проишли из животне драме за коју објашњење налазимо у писмима. Тако, исклизнуће руке указује на немогућност мајке да одложи моменат одвођења, што је, како је убеђен аутор писама, могла и да учини утицајем

читања, изражена интелектуална луцидност, могућност дозивања многих ситуација и сентени из свеукупног митског, литерарног наслеђа (ради проширивања семантичког поља сопственог текста и његове тематско-мотивске структуре или ради својеврсног реинтерпретирања и „дописивања” ауторитативних текстова), дугују управо поменутој димензији Албахаријевог поступка који твори веома изражену и развијену интерлитерарну равн његовог прозног дела. Приближавање том проблему нас, несумњиво, води и до самог језгра стваралачке поетике Давида Албахарија.

- 3 Ораић Толић у разматрању теоријских оквира опште интертекстуалности скреће пажњу на дистинктивна обележја подтекста (термин погоднији за проучавање на плану семантике), наглашавајући да о подтексту говоримо када туђи текст опажамо као мисаону појаву у тексту који имамо пред нама (Oraić Tolić 1990: 15).
- 4 Имајући у виду да подтекст у овом случају није књижевно дело већ изванестетски текст, односно својеврстан документ, текст који припада фактографији, за означавање присуства садржаја *Писама из логора* у роману користимо термин интертекстуалност.
- 5 „У псеудоцитатима постоји реални подтекст, али је цитатни додир између властитог и туђег текста, између цитата и подтекста, лажан” (Oraić Tolić 1990: 18).

који би имала као Српкиња. Знаковити сан из њеног говора односи се на упутства супруга (присутна у подтексту - писмима) како да га молбама избави из логора, „отвори врата”, преведе из једног света у други, тј. изведе из агоније живота у логору и врати кући. Јасно је да се поменути део мајчиног говора са траке конституише као својеврсна интертекстуална надоградња писама, при чему је трансформациони принцип преображавања семантичких садржаја подтекста допринео његовој метафоричности и алегоричности, што је у функцији особеног психолошког превазилажења прошлости које имплицира концепција лика мајке.

Садржај писама у роману означен спољашњим цитатним знацима као што су знаци навода и други тип слова јавиће се у делу где се приповедач присећа првог читања „Писама из логора”⁶. Имајући у виду садржај подтекста, у наведеном делу романа уочава се експлицитна интертекстуалност у облику потпуне и непотпуне цитатности, при чему цитати само наизглед имају функцију да реферишу о мистификованим писмима у мајчиној исповести. Наиме, одређени делови подтекста, нарочито они који се тичу мајчине кривице, затим појма идентитета, као и положаја аутора *Писама из логора*, биће више пута поновљени и интерпретирани. Са тим деловима ће, као што ћемо видети, наратор водити особен дијалог. У том случају, делови *Писама из логора*, тачније одређени цитати, упућиваће на смисао текста у који су укључени, на плану интертекстуалности, остварујући се као аутореференцијални цитати⁷. У питању су кључни делови романа *Мамац* у којима се посредством подтекста суштински разоткрива фигура мајке, тачније мотив „главне” мајчине кривице, одакле непосредно произилази питање идентитета наратора романа. Проблем и терет јеврејског идентитета, који представљају једну од важнијих тематских компоненти романа *Мамац*, као и целокупног Албахаријевог стваралаштва, директно су повезани са основним осећањем аутора *Писама из логора* у ратним временима. То осећање преноси се на наратора романа *Мамац*, утичући на мотивацију истог да коначно напусти сопствену земљу.

6 „Писма представљају мешавину журно записаних практичних савета, израза дубоких и трагичних осећања, и лаганог сазнавања о току развоја властите судбине... Љубав избија из сваке од тих испресавијаних страница, и тек понегде се наслуту гнев немоћи, изражен у благој оптужби или саркастичном уздаху, сасвим разумљивим, рекао бих, за ситуацију у којој се човек налазио... Човек који их је писао знао је да ће умрети, иако се трудио да то себи не призна и помињао „скори транспорт” који је требало да их одведе „у неку далеку земљу”, на принудни рад... Постоје и делови у којима болно јадикuje над собом, али и реченице у којима на своју жену сваљује део кривице за стање у којем се налазио. Да су, када су напустили Загреб остали у Босни, ништа од тога, био је уверен, не би им се десило... И онда је написао: Знај да ми је жеља да ми синови буду одгојени као Срби, а нипошто као Јевреји. Реч ‘нипошто’ била је подвучена дебелом линијом” (Albahari 1996: 145/163).

7 „Цитати по функцији могу бити референцијални и аутореференцијални, при чему су референцијални цитати оријентисани на подтекст, а аутореференцијални на текст. Први упућују на смисао протокста из којег су узети, други на смисао текста у који су укључени” (Oraić Tolić 1990: 30).

Када је у питању мотив кривице мајке, сам лик мајке није конципиран тако да експлицитно разоткрива поменуто. У њеном казивању, тј. снимљеном говору, кривицу можемо више наслутити као празнину, „терет који је, током хода, мало погнута напред, увек гурала пред собом” (Albahari 1996: 42). Међутим, интерпретација *Писама из логора* од стране наратора романа указује на могућност вишеструке кривице. Пре свега, у питању је кривица приписана мајци од стране њеног првог мужа, јер је она била иницијатор преласка целе породице у Београд, а, притом, није била присутна у тренутку одвођења мужа у логор. Поменуто налазимо у подтексту:

„Нажалост ниси била ту баш кад бих те највише требао. Можда се више никада нећемо вратити (Писмо број 1)/ Ово, да у последњим часовима нисмо заједно, није морало бити, да си мало причекала, али то се не да променити (писмо број 2)/ Сада видиш да сам био у праву када сам по сваку цену хтео да останем у Босни, а ти си ме грдила и рекла да се само посла бојим... Не кривим тебе и немој си ништа пребацити. То је судбина” (Писмо број 6, Albahari 2006: 101-118).

Са наведеним фрагментом писама у којем аутор имлицитно окривљује супругу за ситуацију у којој се налази, наратор у роману *Мамац* полемише:

„Да су, када су напустили Загреб, остали у Босни, ништа од тога, био је уверен, не би им се десило. Није знао, није могао да зна, да су босански Јевреји страдали као и сви други Јевреји са подручја Независне Државе Хрватске” (Albahari 1996: 167).

На тај начин наратор веру у другачији след догађаја коју назире код аутора писама одређује као универзалну заблуду о немогућности поштеде и бежања од судбине.

На темељима захтева који стоји у подтексту, да се деца одгаје као Срби, а нипошто као Јевреји⁸, израста фрагмент о идентитету и напорима да се исти очува, у којем наратор, поред тога што демистификује „главну” кривицу мајке, води нарочит дијалог са поменутиим захтевом, као и са исходом сврсисходног непоштовања истог од стране мајке:

„Нисам могао да верујем својим очима... **Колико је очајања било у том човеку када је могао да помисли да је васпитање јаче од судбине?** (истакла С. П.)... Никада она не би то учинила, знао сам, јер је већ толико пута до тада променила своје биће управо због тога да би очувала јеврејство те деце, исто тако као што је, после рата, поново променила своје биће да би унела јеврејство у своју нову децу, моју нову сестру и мене. Нисам био сасвим сигуран да сам то потпуно разумео, али сам могао да наслутим терет који је због тога носила у себи. Одрекавши му последњу жељу, она се и њега одрекла; **одабравши поново Јеврејина за мужа, она је победила зло које је претходно њега победило и навело да се гнуша себе** (истакла

8 „Знај да ми је жеља да ми синови буду одгојени као Срби, а нипошто као Јевреји. Ако се више никада не видимо води, молим те, о овом рачунај (писмо број 4) / Одгоји ми децу као Србе, а не као Јевреје” (писмо број 6) (Albahari 2004: 101-118).

С. П.). У крајњем исходу, међутим, она га је изневерила и та чињеница је увек стајала уз њу, као сенка... **Мој живот је одједном постао одговор на живот човека кога никада нисам видео; постојао сам да би он, упркос тешко помирљивој идеји о свеопштем потирању, могао да настави да постоји**" (истакла С. П.) (Albahari 1996:165- 166). Исповест о идентитету као етничкој припадности, а у контексту наведеног дела из романа *Мамац*, Албахари ће развити у *Пијавицама*⁹.

Наратор који се у тренутку писања, односно стварања своје исповести, налази у Канади, слушајући траке на којима је снимљен мајчин говор (покушај да она исприча свој живот), сећа се и настоји да објасни сопствене одлуке о доласку у Канаду. Да би се објаснио тескобни положај у којем се налазио наратор, његова суоченост са страдањима и смрћу, Албахари у роман транспонује садржај писама, стварајући атмосферу у којој се положај наратора поистовећује са положајем аутора *Писама из логора*.

Како је и сам Албахари забележио у уводним напоменама *Писама из логора*, писма су необична по томе што „он (аутор писама - истакла С. П.) једним делом свога бића пише та писма као да се ништа око њега не догађа, иако је, другим својим делом морао бар да слути, ако није и поуздано знао, шта га чека" (Albahari 2006: 102). Посматрајући *Писма из логора* у релацијама које на посебан начин остварује са одређеним деловима романа *Мамац*, издавајмо следеће реченице:

„Можда се више никада нећемо вратити (писмо број 1)... Данас, у недељу дали су нам 2 ½ сата слободно. И пошто сам се наручао хоћу да ти напишем неколико речи – можда последњих (писмо број 2)... Помирио сам се са свим и слепо верујем да нас ништа друго не чека, него рад, а тога се не бојим... Када сам твоје писмо читао срце ми је плакало, али нисам смео да сузе лијем, јер то би ради других била срамота. Ништа се не секирај, јер све ће то проћи и ми се коначно опет морамо наћи... Душевно сам сасвим миран и ничега се не бојим (писмо број 3)... Замишљам неки огромни радни логор у страниј земљи (писмо број 6)" (Albahari 2006: 101-118)¹⁰.

9 „(...) Ужас идентитета је у томе што не може да се згули са себе онако како змија оставља свој свлак, и нема горе тамнице од идентитета у који се сумња или од онога који су други прогласили лошим или злим. Доживео сам то и сам много пута током тих година етничког ратовања, суочавајући се са предрасудама о српском идентитету, и могао сам само да претпостављам како то изгледа из перспективе јеврејства или неког другог, у негативном смислу трајно обележеног идентитета" (Albahari 2005: 222).

10 Иако ће према овом фрагменту *Писама из логора* наратор романа *Мамац* бити дијалогски оријентисан, исти тај фрагмент биће од кључног значаја за роман *Геџ и Мајер* чија се основна тематска раван остварује покушајем саживљавања једног Јеврејина (наратора романа) са Геџом и Мајером, главним превозницима душегупки, тј. гасних камиона. Истовремено, то је и покушај разумевања оних који су таквим камионима транспортовани – логорских затвореника. Живот логораша (њихова способност мирења са околностима и утеха коју проналазе у раду, као и вера да је логор припрема за радни логор у другој земљи) замишљен је управо према моделу који стоји у наведеном фрагменту из *Писама из логора*. Интертекстуална раван се остварује посредством цитата, ализује и парафразе. Између осталог, последње дане затвореника логора наратор замишља као време делимично испуњено надом у то да је крајњи циљ транспорта неки бољи логор у иностранству: „Уредно и мирно, логораша улазе

Наведени делови писама рефлектују осећања човека заточеног у логору, са свешћу о могућем кобном исходу – коначној смрти, али и са надом која је присутна као својеврсни покушај да се утешу како сам заробљеник тако и они којима су писма намењена. Нарочита ситуација у којој се „смрти непрекидно гледа у очи” биће на посебан начин транспонована у роман. *Писма из лоџора* наратор проналази након мајчине смрти, док рат увелико букти. Сусрет са писмима код наратора изазива узнемиреност, паничне нападе и појаву неразумљивог страха који мења његову свакодневицу.

„Дрхтао сам, лице ми се оросило знојем, мучнина почињала да надире из желуца, и те ноћи, први пут после мајчине смрти; осетио сам страх што сам сам у стану. Пиљио сам широм отворених очију у мрак изнад кауча на којем сам лежао и сенке које су пролетале собом сваки пут када би улицом прошао аутомобил или камион... Одлагао сам починак све док ми глава не би клонула или књига испала из руке, а онда, чим бих легао и угасио светло, очи су ми се надимале и зуррио бих у мрак из којег се стално нешто залетало према мени. Ништа, истина, није стигло до мене; страх је претња остварења, могућност да се нешто деси. Узалуд сам то понављао у себи, као што сам узалуд остављао упаљене стоне лампе. **Увек сам видео исту ону празнину коју је гледао мајчин први муж у ноћи одласка његовог транспорта, тог жалосног кратког путовања до места где их је већ чекао ископан гроб**” (истакла С. П.) (Albahari 1996:167).

Убрзо након тога наратор доноси одлуку о одласку из земље.

На плану текстуалности, садржај писама и положај у којем се налазио њихов аутор актуализује се и „дозива” како би се приближио тескобни положај самог наратора романа пре одласка:

„Обиље мртвих је већ пунило новине и телевизијске екране, и хтео сам што пре да побегнем од сваке помисли на смрт... **Колико дуго може човек да издржи стиснутих очију или зачепљених ушију? Колико дуго може да сања?** (истакла С. П.) Раније или касније сваки раствор се засити, и смрт је тонула кроз мене као шећер кроз презасићену воду, и као што се шећер таложи на дну чаше, тако се смрт сливала у моја стопала...; а док су умирали мени непознати људи у Хрватској и у Босни, смрт ме је усисавала као змија миша, као живо благо” (Albahari 1996: 146-147).

Реминисценцијама на садржај *Писама из лоџора*, аутор на посебан начин осветљава ситуацију у којој се налази приповедач романа: у питању је својеврсно понављање историје које потврђује неумитност и тра-

у камион, жене, деца, понеки старац. Претходно су оставили своје ствари у други камион, паркиран у кругу логора. Уверени су да је напослетку дошао тренутак транспорта у Румунију, премада се прича и о Пољској, али као да је то важно, важно је да одлазе са овог ужасног места, ма где да оду од овога не може бити горе, израз олакшања сенчи им лица” (Albahari 1998: 8). Нада аутора *Писама из лоџора* о могућем транспорту у други логор у иностранству и овде је присутна као потајно очекивање затвореника логора на Сајмишту. Мотив лажног изласка из логора, односно постојање наде у одлазак на боље место, већи радни логор, као и ишчекивање самог транспорта, који у роману *Геџ и Мајер* заправо представља одлазак у смрт, преузет је из *Писама из лоџора*.

гичност човековог положаја, у овом случају, Јеврејина у ратним временима. Такав положај није искључиво део прошлости. Сиуација у којој се гледа смрти у очи актуализује се и постаје дефиниција за тадашњи положај приповедача (пре одласка из земље): осећај заробљености, немоћи и страха од смрти. Посредством носећих мотива¹¹ који имплицирају приповедачев доживљај тескобе, Албахари инкорпорира подтекст у таквим исказима, проширујући семантичке оквире сопственог текста. Пре свега, позивањем на фактографске садржаје о искуствима за време Другог светског рата, Албахари познатим, тескобом жртве холокауста - заточеника београдског логора, поистовећује и покушава да обајсни, тачније, дефинише положај наратора за време рата у Босни и Хрватској, притом, сугеришући универзалност човековог положаја „када се смрти гледа у очи”, када се слути коначни исход и спознаје немоћ сопственог бића. Преображавајући делове подтекста, Албахари ствара атмосферу егзистенцијалне напетости наратора, главног лика романа *Мамац*. Тако пасивност аутора *Писама из логора* и његова способност помирења са судбином мотивише наратора у супротном правцу. Схватајући да није предодређен за пасивно и мирно чекање смрти, он доноси одлуку о одласку из земље.

На плану интертекстуалних веза, а у оквиру ауторове стратегије стварања новог смисла на основу преузетих мотива из подтекста, Албахаријев однос према подтексту остварује се дихотомно, дакле у два првца: у правцу валоризације (афирмације) и у правцу девалоризације¹². С једне стране, запажа се афирмативан однос према подтексту по питању судбине појединца, односно Јевреја, што се у исповести наратора рефлектује као схватање о „понављању света” (Albahari 1996: 169). С друге стране, приповедање од стране наратора обликује се на основу дијалогског односа према подтексту. Реч је о особеном поимању природе идентитета и могућности његове променљивости. Стога, присуство подтекста и његов значај за роман постаје вишеструко. У оквиру дијалогизма с подтекстом и реминисцирањем, полазећи од питања кривице мајке и користећи делове подтекста за проширивање смисла сопственог текста, Албахари развија фрагменте о идентитету, о могућностима и немогућностима превазилажења граница које може поставити сам идентитет, као и фрагменте о разумевању статуса јеврејског идентитета под утицајем одређених друштвено-историјских околности, односно његове улоге у оквиру схватања света као понављања историје.

У оквиру разматраног интертекстуалног односа указали смо на позицију *Писама из логора* која се могу сматрати подтекстом романа *Мамац*. Наиме, носеће тематско-мотивске структуре које спадају у препо-

11 „(...) интертекстуална веза може се успоставити и преко једног мотива или неког другог елемента књижевне структуре” (Stojanović 2004: 36).

12 У оквиру разматрања могућности интегрисања елемената претходног текста у нови текст, у циљу стварања новог смисла, Жерар Женет види три могућности: валоризацију (афирмацију), девалоризацију (деструкцију) и трансвалоризацију генотекста (према Konstantinović 2002: 20).

знатљиве преокупације Албахаријевог стваралачког поступка, пре свега оне присутне у роману *Мамац* и у узгред поменутих романима (*Гец и Мајер* и *Пијавице*), генеришу се управо из *Писама из логора*. Одређени фрагменти, сентенце, као и носећи мотиви подтекста инкорпорирани су у роман посредством посебних литерарних поступака као што су алузија, псеудоцитатност, цитатност, илустративни и илуминативни тип цитатности. Такав однос према подтексту, којег карактерише и дијалогска оријентација, омогућује проширивање семантичких граница сопственог текста и стварање нових значења. Разматрани сложени поступци мистификације писама у мајчином говору, затим унутрашња, мотивска структура романа и мотивација приповедача заснивају се на анализираним интертекстуалним везама. Појавност садржаја подтекста манифестованог, између осталог, кроз питање и проблем идентитета и архетипа прогоњеног Јеврејина, облици су присуства *Писама из логора* у роману *Мамац*.

Литература

- Albahari 1996: D. Albahari, *Mamac*, Beograd: Stubovi kulture.
 Albahari 1998: D. Albahari, *Gec i Majer*, Beograd: Stubovi kulture.
 Albahari 2004: D. Albahari, *Teret*, Beograd: Forum pisaca.
 Albahari 2005: D. Albahari, *Pijavice*, Beograd: Stubovi kulture.
 Đorđević 2005: M. Đorđević, Sećanje na dobrovoljnog izgnanika Davida Albaharija, *Gradac*, 156, 78.
 Konstantinović 2002: Z. Konstantinović, Intertekstualna komparatistika, Beograd: Alfa.
 Oraić Tolić 1990: D. Oraić Tolić, *Teorija citatnosti*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb.
 Pantić 1999: M. Pantić, *Aleksandrijski sindrom 3*, Novi Sad: Matica srpska.
 Radulović 2010: Progoni Jevreja u stvaralaštvu Danila Kiša, Aleksandra Tišme i Davida Albaharija, *Književnost i jezik*, 2010, 57, 1-2, Beograd, 109-126.
 Stojanović 2004: M. Stojanović, *Književni vrt Borislava Pekića*, Beograd – Pančevo: Institut za književnost i umetnost – Mali Nemo.

Sanja G. Pantović

**THE DEVELOPMENT OF *BAIT* BY DAVID ALBAHARI:
INTERTEXTUAL RELATIONS BETWEEN THE NOVEL *BAIT*
AND “LETTERS FROM THE CAMP” PUBLISHED IN THE BOOK
OF ESSAYS *BURDEN***

Summary

In this paper the author observes intertextual relations between David Albahari's novel *Bait* (1996) and “Letters from the Camp” published in the book of essays *Burden* (2004). The focal point of the study is the analysis of the approach that Albahari employs in order to interpolate documents into the novel, which in the context of theory of quotation manifests through the usage of allusions, pseudoquotations, as well as explicit intertextuality. The paper will examine the function of quoting on the given example (autoreference), along with the dialogue-like treatment of the subtext. The conclusion will reveal that the methods used in “Letters from the Camp” have significantly influenced the construction of the thematic and motific framework of the novel *Bait* (e.g. the motif of a mother's guilt, the question of identity, the archetype of a persecuted Jew).

Keywords: intertextuality, the Jewish question, identity, novel, subtext, pseudoquotation

Примљен 13. децембра 2014.

Прихваћен 25. марта 2015.